ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਭਾਸ਼ਣ

ਡਾਕਟਰ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ
ਵਾਇਸ ਚਾਂਸਲਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ਪਰਮ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪੰਡਾਲ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਸਿੱਖ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨਾਂ ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਇਕ ਦੋ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਇਹ ਸੰ ਸਥਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਵਨਾ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਮੁਬਾਰਕ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ । ਇਸ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਅੱਜ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰ ਰਹੇ ਡਾਕਟਰ ਜੇ ਐਸ ਗਰੇਵਾਲ ਜੀ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਇਕ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਨਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਉਹ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ Well-placed ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਉਹ ਭਾਵੇ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜਾਂ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਹਾ ਹੈ ਪਰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ Well-Placed ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਉਨਾਂ ਦਾ ਜੋ ਮੁਕਾਮ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਨਾਕਾਮਯਾਬ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਡਾ: ਜੇ ਐਸ ਗਰੇਵਾਲ ਸਾਡੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ Fellow ਨੇ ਸੋ ਇਹ ਕੰਮ ਅਸੀਂ ਉਨਾ ਦੇ ਜਿੰਮੇ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਉਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਸਥਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੰਮ ਬਾਖੂਬੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਲਦ ਹੀ 2011 ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਦਾ ਕੰਮ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਅਦਾ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ।

ਡਾਕਟਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਲਾਇਫ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਬਨਾਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਉਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਮੰਨ ਦੀ ਇਹ ਰੀਝ ਸੀ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਿਏ ਉਹ ਘੱਟ ਹੈ । ਡਾਕਟਰ ਮਦਨਜੀਤ ਕੌਰ ਜੋ ਇਥੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਉਹ ਸਾਡੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਫੈਲੋ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਖੁਸੀ ਹੈ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜੋ ਅਸੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਉਹ ਅਸੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਡਾਕਟਰ ਸੁਖਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਡਾਕਟਰ ਗਰੇਵਾਲ, ਡਾਕਟਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਬਹੁਤ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਚੱਪੜ ਚਿੜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ । ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੇਣ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਸੀ ਉਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਚੱਪੜ ਚਿੜੀ ਵਿੱਚ ਸਰਹਿੰਦ ਫਤਹਿ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਏ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਜੋ ਬਣ ਸਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਸੈਮੀਨਾਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਨੁਕਤੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਂਹਾਂਗਾ । ਉਹ ਨੁਕਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਨੇ । ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਚਾਹਾਂਗਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਗੁਰਪੁਰਬ ਜੋ ਅਸੀ ਹੁਣੇ ਮਨਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਰਧਾ ਦੇ ਫੁਲ ਭੇਂਟ ਕਰਦਿਆਂ ਸਰ ਮੁੰਹਮਦ ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ "ਫਿਰ ਉਠੀ ਸਦਾ ਤੌਹੀਦ ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਸੇ, ਹਿੰਦ ਕੋ ਇਕ ਮਰਦੇ ਕਾਮਲ ਨੇ ਜਗਾਇਆ ਖੁਆਬ ਸੇ ।" ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਜਗਾ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ "ਚਿਸਤੀ ਨੇ ਜਿਸ ਜਮੀਨ ਪੈ ਪੈਗਾਮੇ ਹੱਕ ਸੁਨਾਇਆ ਨਾਨਕ ਨੇ ਜਿਸ ਜਮੀਨ ਪੈ ਤੋਹੀਦ ਕਾ ਗੀਤ ਗਾਇਆ, ਮੇਰਾ ਵਤਨ ਵਹੀ ਹੈ ।" ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਮੁੜਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਪੜਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤੌਹੀਦ ਦੀ ਗੱਲ ਪੰਨੇ ਪੰਨੇ ਉਤੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ "ਹਮ ਥੇ ਜਮੀਨ ਯੇ ਦੁਨਿਆ ਇਕ ਧੁਨੀ ਇਕ ਧੁਨੀ ।" ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਪ੍ਰਮੁਖਤਾ ਨਾਲ ਰੱਬ ਦੀ ਇਕਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਰੱਬ ਦੀ ਇਕਤਾ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਜਦੋ ਸਾਡਾ ਰੱਬ ਇਕ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਰੱਬ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਭੇਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਉਹ ਰੱਬ ਦੀ

ਇਕਤਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤ ਸਭੈ ਏਕ ਪਹਿਚਾਨਬੋ । ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ .....ਬਲਿਹਾਰੀ ਜਾਉ ਜੇਤੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ' ਮੇਰਾ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਕੀ ਸਰੋਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਿਸ ਨਾਲ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਰੱਬ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਲਾਮਿਸਾਲ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਉਪਨਾਮਾ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕੁਝ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਂਹ ਪੱਖੀ ਤੇ ਕੁਝ ਰੱਬ ਦੇ ਹਾਂ ਪੱਖੀ ਨਾਂਹ ਨੇ । ਅਕਾਲੇ (Timeless), ਅਰੂਪੇ (formless), ਅਜੀਤੇ (unconquerable) ਐਭੇਜੇ (unconstrutable) ਨਿਰਥਾਮੇ (Homeless), ਅਗਾਹੇ, ਅਨੀਲੇ ਰਬ ਨੂੰ ਕਿਨੇ ਹੀ ਨਾਮਾ ਨਾਲ ਜਿਨਾਂ ਦੀ ਨੇਚਰ ਨਾਹ ਪੱਖੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਰੱਬ ਦੇ ਗੁਣ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਹਨ । ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਰੱਬ ਦਾ ਹਾਂ ਪੱਖੀ ਗੁਣ ਵੀ ਨੇ ਦਿਆਲੇ, ਕ੍ਰਿਪਾਲੇ, ਕਰੀਮੇ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਂ ਨੇ ਲੇਕਿੰਨ ਜਿਹੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ 'ਨਮਸਤੰ ਸੁ ਏਕੈ, ਨਮਸਤੰ ਅਨੇਕੈ ਏਕਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਅਨੇਕਤਾ ਵੀ ਰੱਬ ਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਕ ਹੈ । ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਰੱਬ ਇਕ ਹੈ । ਰੱਬ ਦੀ ਇਕਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਤੌਹੀਦ ਦੀ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਦੇਖਦਾਂ ਹਾਂ ਉਹੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਲੱਭਦਾ ਹਾਂ । ਅਗਰ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ contradictory ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵੀ ਵਰਨਣ ਹੈ । ਬਹੁਤ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ "ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਾਲ, ਨਮੋ ਸਰਬ ਦਿਆਲੇ ਫੇਰ" – 'ਨਮੋ ਅੰਧਕਾਰੇ ਨਮੋ ਤਜੇ ਤੇਜੇ' ਭਾਵ ਅੰਧਕਾਰ ਵੀ ਰੱਬ ਦਾ ਅਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵੀ ਰੱਬ ਦੀ ਹੈ । ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਇਕ ਜਗਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਫਰਮਾਨ ਹੈ, "ਨਮੋ ਕਲਹ ਕਰਤਾ ਨਮੋਂ ਸਾਂਤਰੂਪੇ" ਭਾਵ ਇਹ ਕਲੇਸ਼ ਵੀ ਰੱਬ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵੀ ਰੱਬ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ । ਕਈ ਬਾਰ ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਣ ਨਾ-ਪੱਖੀ ਹਨ ਜਾਂ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਸਾਡੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਨਹੀਂ ਉਨਾਂ ਲਈ ਸਭ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ । ਜੋ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਉਹ ਸਾਡੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਰੋਧ ਹੈ, ਉਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ । ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਬੜਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, 'ਨਮਸਤੰ ਅਜਾਤੇ ਨਮਸਤੰ ਅਪਾਤੇ' ਰੱਬ ਦੀ ਨਾ ਜਾਤ ਹੈ ਨਾ ਪਾਤ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਹੈ ਉਹ ਬਿਨ ਜਾਤੀ ਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਮਜਹਬਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣਾ ਗਲਤ ਹੈ । ਅਤੇ ਇਕ ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ 'ਤਮਾਮੁਲ ਤਮੀਜ' ਹੈ 'ਸਮਤੁਲ ਅਜੀਜ' ਹੈਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤਹਿਜੀਬ ਜਾਂ ਤਮੀਜ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਦਾ ਮੁਜੰਸਮਾ ਹੈ ਰੱਬ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਅਸੀਂ ਸੱਭਿਅਤ ਬਣੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ । ਇਕ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਰੱਬ ਹੈ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ? ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਜਵਾਬ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ "ਦੇਸ ਔਰ ਨ ਭੇਸ ਜਾਕਰ ਰੂਪ ਰੇਖ ਨ ਰਾਗ ॥ ਜੱਤ੍ਰ ਤੱਤ੍ਰ ਦਿਸਾ ਵਿਸਾ ਹੁਇ ਫੈਲਿਓ ਅਨੁਰਾਗ।" ਰੱਬ ਪਿਆਰ ਬਣ ਕੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ "ਸਾਚ ਕਹੂੰ ਸੁਨਏਓ ਸਭੈ ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ " । ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਫਲਸਫਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਰੱਬ ਦੀ ਇਕਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਣਾ ਹੈ । ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵੀਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਨੇਕਤਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਬਹੁਵਾਦ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਵਾਦ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਤੋੜਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਅਸੀਂ ਏਕਤਾ ਤੋੜਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮਹਾਂਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਹੁਤ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਲਫਜਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਜੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਰਗੀ ਸ਼ਖਸ਼ੀਅਤ ਧਰਤੀ ਤੇ ਨਾਂ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਹੁੰਦਾ, ਅਨੇਕਤਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਅਨੇਕਤਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਏਕਤਾ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅਨੇਕਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ । ਉਸ ਨੇ ਅਨੇਕਤਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸਰਬੰਸ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ । ਜਿਹੜੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਭਿਨਤਾ ਹੈ, ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ, ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਵਿਭਿਨਤਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਖੰਡਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ । ਜਦੋਂ ਅਨੇਕਤਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਖੰਡਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਹੈ ਉਹ ਓਹੀ ਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਤੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ

ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ ਰੱਬ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚਕਾਰ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਦਾ । ਉਹ ਏਕਤਾ ਜਿਹੜੀ ਅਨੇਕਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਪਹਿਲਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ identity ਨੂੰ protect ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਉਥੇ ਮੈਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ identity ਨੂੰ ਵੀ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਮੰਨਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ identity protect ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਉਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਇਤਿਹਾਸ ਪੜਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ identity ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਏ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣਾ ਦੀ ਅਹੂਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਹ ਮਿਸਾਲਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਮਹਣੇ ਹਨ ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਸਮੀਕਰਨ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਹੈ । ਪਿਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦੀ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਜ਼ਜ਼ਾਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆਣਾ । ਜਿਹੜੀ ਸੱਤਾ ਡਕਗਵਜਫ.; ਖੜੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੍ਰਿਗਜੰਰਅਵ.; ਕੀਤਾ । ਸੱਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਚੌੜਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡਿਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਮੁਤਾਬਕ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 1699 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਮਨਾਈ ਤਾਂ ਉਨਾਂ ਨੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਵਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਭੇਜਿਆ । ਪਰ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਰਾਜੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਨੇ 'ਹਮ ਰਾਜੇ ਉਤਮ ਖੱਤਰੀ ਜਾਤ ਭੇਦ ਪ੍ਰੰਤੰਤੇ, ਤੋਰੇ ਸਿੰਘ ਖੜੇ ਹੈ ਸੂਦਰ ਹਮ ਭੀ ਸੂਦਰ ਠਹਿਰੇ ।' ਭਾਵ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਸੂਦਰ ਹਨ ਜੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸੂਦਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ । ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇਕ ਬਚਨ ਕਿਹਾ ਸੀ ਮੈਂ ਇਸੇ ਪ੍ਰਜਾ ਨੂੰ ਹਾਕਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਮੈਂ ਆਮ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਣਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਦੋ ਗੁਰੂ ਕਹਾਵਾਂਗਾ ਜਦੋਂ ਮੈ ਜਮੁਨਾ ਤੋਂ ਕਾਬਲ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ । ਇਹੋ ਪ੍ਰਜਾ ਹਾਕਮ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਤਸੀਂ ਸੂਦਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਇਹ ਇਕ ਦਿਨ ਸੱਤਾ ਦੇ ਭਾਗੀਦਾਰ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਅੱਜ ਉਹ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਪਛੜਿਆ ਵਰਗ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦਲਿਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਸੱਤਾ ਦਾ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਹੈ । ਉਹ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰ ਹੈ ਸੈਂਟਰ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰ ਹੈ । ਇਸ ਮਹਿਮ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਹੈ । ਸਮਾਜ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜਿਹੜਾ ਸੱਤਾ ਦੀ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਤੋਂ ਸੈਂਟਰ ਆਫ ਪਾਵਰ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਦਖਲ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਸਿਆਸੀ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੱਤਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਹਿਸੇਦਾਰੀ ਦੇਣਾ ਇਕ Political System Vertical ਤੋਂ ਨੂੰ Horizontal ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਨ੍ਹਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਬੜੀ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਈ ਹੈ । ਚਾਰੇ ਪੁਤਰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨੇ ਪਏ, ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ, ਜਾਨ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕੀ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਬਦਲਾਅ ਆਇਆ । ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਿਗਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਮਰਦ-ਏ-ਕਾਮਲ ਦਾ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਸਮਰੱਥਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਫਿਰ ਕਹਿੰਦਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਇਹ ਸਭ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਫਰਨਾਮਾ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾਰੀ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਭਾਂਬੜ ਕਹਿਣਾ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ । 'ਚਾਰ ਮੁਏ ਤੋ ਕਿਆ ਹੁਆ ਜੀਵਤ ਕਈ ਹਜਾਰ' । ਅੱਜ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਆਪਾ ਪ੍ਰਚੋਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨਾਂ ਹਜਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਇਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਸਿੱਖ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ।